

Son Dönemlerde Çıkarılan Yasalar Çerçevesinde Türkiye’de Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Değişen Rollerini(*)

Münevver COŞKUN

Şehir Plancısı
A.Ü. Siyasal Bilgiler
Fakültesi
Kamu Yönetimi ve
Siyaset Bilimi Bölümü
Kent ve Çevre Bilimleri
Anabilim Dalı Doktora
Öğrencisi

Bir ülkenin koruma ölçeği, o ülke üzerinde bütün zamanlar içinde oluşmuş ve yaşamış toplumların tüm katlarının sosyal, ekonomik ve kültürel düzeylerini belgeleyen taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının korunmasını kapsamalıdır (ÇEÇENER, 1995: 255).

Ülkemizdeki mevcut yasal/kurumsal çerçeve, tarihi ve kültürel mirasın korunması sorumluluğunu merkezi örgütlenme içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’na vermiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yanı sıra, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı, yerel yönetimlerle (il özel idareleri, belediyeler, köyler) birlikte, mülkiyetinde tarihi ve kültürel varlıklar bulunan tüm özel ya da resmi kişi ve kurumlarda yasal olarak tarihi ve kültürel varlıkların korunmasında doğrudan ya da dolaylı olarak sorumludur.

Bu idari yapılanma içinde yerel yönetimler doğal ve yapılı çevreye müdahale erkine sahip en önemli birimler olarak, diğer kurumlar arasında özel bir konuma sahiptirler.

Yerel yönetimlerin yadsınamayacak sorumluluklarına karşın ülkemizde bu değerlerin korunması geçmişte merkezi yönetimin görevi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada, son dönemlerde çıkarılan yasalar çerçevesinde; koruma alanında yerel yönetimlere yüklenen sorumluluk ve görevler tartışılmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863, 5226 Sayılı Yasalar)

Ülkemizde kapsamlı koruma yasası olarak 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası’ndan söz edilebilir. Bu yasada kentsel korumanın bir planlama olgusu olduğu belirtilmekte, planlamanın yapım, değerlendirme ve onama süreçleri belirlenmektedir. Buna göre ilgili koruma kurullarının uygun görüşünün alınması koşulu ile koruma amaçlı imar planlarının da yerel yönetimlerce onaması öngörülmüştür. Adı geçen yasa, 14.7.2004 tarihinde, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir.

Yasanın 1. maddesinde; kültür varlıkları, koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi ve yönetim alanının tanımları yapılmış, “Koruma Bölge Kurulu”nun bundan sonra “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu” ifade edeceği belirtilmiştir. Ancak, Yasada tanımlanmış koruma amaçlı imar planının diğer planlarla nasıl bütünleştirileceği konusu netleştirilmemiştir.

2863 sayılı yasanın 10. maddesinde, yeni yasanın 4. maddesinde; “Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulama-

ları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur... Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar plânı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler...” denilmektedir. Bu yeni hüküm ile yerel yönetimlerin koruma alanındaki etkinliklerinin artırılması ve yerel düzlemde de koruma alanında kurumsal yapılanma öngörülmüştür.

Koruma etkinliği, yasanın 6. maddesi ile yasaklayıcı uygulamaların yanı sıra kaynak sağlama ve planlama faaliyetlerini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu çerçevede emlak vergisi %10 arttırılmıştır. Toplanan vergiler valiliklerin özel hesaplarında tutularak, belirli bir oranda belediyelere dağıtılacak ve valilerin denetiminde koruma projeleri için kullanılacaktır. Bu uygulama yeni kaynak yaratılması ve bu kaynağın koruma projeleri için kullanılması açısından olumludur. Ancak toplanan paranın tamamının paranın toplandığı yerde kullanılması gerekirken, valiliklerin denetiminde belediyelere dağıtılması farklı uygulamaları gündeme getirebilecektir.

Yeni düzenleme ile kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birliklerine tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırılabilme yetkisi verilmiştir. Bu, koruma adına olumlu bulunmakla birlikte, kamulaştırma işleminin önemli ölçüde para gerektirdiği de bilinmektedir.

Yeni yasanın 8. maddesi ile koruma amaçlı imar planının iki yıl içinde yapılmaması halinde geçici dönem yapılaşma koşullarının tamamı ortadan

kaldırılmaktadır. Madde ile kentte koruma amaçlı imar planları tamamlanmaya kadar hiçbir yapı yapılamayacağı öngörülmüştür. Bu öngörü ile, koruma amaçlı planlarının hazırlanması bir bakıma zorlanmıştır.

Yasanın getirdiği yeniliklerden biri de “hak aktarma imkanı”dır. Özel mülkiyete ait taşınmazların (tescilli yapılar, sit alanları gibi varlıklar) korunması amacıyla yerel yönetimlere yasa yeni bir hak getirmektedir. Bu hak, özel mülkiyette bulunan kültürel miras konusu varlığın kısıtlanan imar haklarını, planla tanımlanmış başka bir alana aktarabilme hakkıdır.* Kentlerin içindeki ve çevresindeki koruma alanlarına ilişkin kararlar ile kentin gelecekteki hedeflerinin uzlaştırılması, koruma etkinliğinin başarılı olmasında önem taşır. Bu nedenle hak aktarımı uygulaması koruma kararlarının kayıpları ve kazançları dengelemesi açısından olumlu bir uygulamadır.

Yasa ile düzenlenen, koruma amaçlı imar planlarının en geç altı ay, uygulamaya yönelik projelerin en geç üç ay içinde karara bağlanacak olması, planların bir an önce hayata geçirilmesi açısından olumlu bir düzenlemedir.

Yasanın ek 2. maddesi alan yönetimi, müze yönetimi ve anıt eser kurulu ile ilgili konuları düzenlemektedir.

Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanması öngörülmektedir.

Hazırlanan taslağın karara bağlanarak uygulanması sürecinde katılımcı bir arayış gözlenmektedir. Bu çerçevede; alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu oluşturulmaktadır.

Yasanın getirdiği yeniliklerden biri de “hak aktarma imkanı”dır. Özel mülkiyete ait taşınmazların (tescilli yapılar, sit alanları gibi varlıklar) korunması amacıyla yerel yönetimlere yasa yeni bir hak getirmektedir.

* Şöyle bir işlem yapılmakta; “Kentın bir alanını hak aktarım alanı olarak tanımlıyoruz. Olağan imar hakları ya da imar rantı x birim ise, biz bunu “hak aktarımı” olarak tanımladığımız için yeni kent parçasında x+1, x+2 olarak düşünüyoruz. Kültürel miras konusu hak alanını, özel mülkiyet alanını, oradaki hakkı doğrudan doğruya 18. madde uygulamasını devreye sokarak, “mülkiyet değişimi” ya da başkasına ait özel mülkiyet üzerinde verilmiş ilave yapılaşma hakkının, kat irtifakı oluşturmak biçiminde korunan mirasın mülkiyet sahibine verilmesi ya da bu hakkın menkul kıymetleştirilerek alınıp satılabilmesinin mümkün kılınması”dır (MUMCU, tarihkentlerbirliğı.org, 2004).

Özellikle kültürel, tarihi ve doğal değerlerin korunması ile ilgili hizmetlerin kazancı ön planda tutarak özel kuruluşlarca yapılacak olması bu alanlardaki rant beklentisini arttıracaktır.

Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için de benzer şekilde bir anıt eser kurulu oluşturulması öngörülmektedir.

Koruma bölge kurulları toplantılarını meslek odalarının, sivil toplum örgütlerinin izleyip, söz haklarının olması, koruma amaçlı imar planlarının gerekli mesleki donanımına sahip şehir plancılarınınca yerine getirileceğinin öngörülmesi, kurul müdürlüklerinde şehir plancılarının uzman personel olarak görevlendirilecek olması yasanın olumlu düzenlemeleri olarak değerlendirilebilir. Ancak yasa genelinde tanımlanan çevre düzenleme projesi, alan yönetimi gibi yeni kavramların yürürlükteki mevzuatta da yaşanan kavram karmaşasını daha da arttırmaması yönünde gerekli düzenlemeler de ilgili mevzuatlarla yapılmalıdır.

Yukarıda tartışılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu dışında, yine son dönemlerde gündeme getirilen yasal düzenlemeler kapsamında “Yerel Yönetimler Reformu” paketi de koruma alanında yerel yönetimlere farklı yetki ve yükümlülükler getirmektedir.

Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun (5227 Sayılı Yasa)

Cumhurbaşkanı tarafından henüz onaylanmayıp, geri gönderilen 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun’un geçici 1. maddesinin b bendi ile; “Bu kanun yürürlüğe girdiği tarihte, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı ve ulusal nitelik taşımayan kütüphane, Devlet güzel sanatlar galerisi ve müzeler ile halk kütüphaneleri ve kültür merkezleri bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personeli belediye sınırları içinde belediyelere, belediye sınırları dışında il özel idarelerine, taşra teşkilatının görev ve yetkileri ile bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personeli il özel idarelerine devredilmiştir.” denilmektedir. Ancak maddede ülke öncelikleri ile belirlenecek oranlar çerçevesinde devlet bütçesinden ne kadar ödeneğin yerel yönetimlere aktarılacağı konusu belirsizdir. Devredilecek taşınmazların bakım, onarım ve korunması işlerinin yerel yönetimler

tarafından yapılması öngörülmektedir. Bugüne kadar sahip oldukları değerleri yeterince koruyamayan (restorasyon yapılmaması, yapıların yangınlarla yok oluşu...), çoğu zaman onları kaderine terk edip, köhneleşmesine sebep olan yerel yönetimlerin bu görevi layığı ile yerine getirebilecekleri şüphelidir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216 Sayılı Yasa)

10.7.2004 tarihinde kabul edilen, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumluluklarını açıklayan 7. maddesinde doğal, kültürel ve tarihi değerlerle ilgili görevleri şunlardır;

“i) Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak.

o) Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” tir.

İhtisas komisyonlarını içeren 15. madde ile büyükşehir belediye meclisinin, her dönem başı toplantısında, üyeleri arasından seçilecek en az beş, en çok dokuz kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabileceği belirtilmekte ve bu ihtisas komisyonlarından imar ve bayındırlık, çevre ve sağlık, eğitim, kültür, gençlik ve spor komisyonlarını kurması zorunlu tutulmaktadır. Madde de komisyon çalışmalarının katılımcı bir süreçle yürütülebileceği belirtilmektedir.

Genel olarak yasa irdelendiğinde;

• Yasanın geçici 2. maddesi ile belirtilen “valilik binasının merkez kabul edilerek” büyükşehir belediyelerinin sınırlarının belirlenecek olmasının hiçbir bilimsel temeli bulunmamaktadır. Madde ile çizilecek yeni

sınırlara göre büyük kentler 3-4 kat büyüyecektir. Tarihi ve kültürel mirasın korunması açısından bakıldığında, sınırları kat kat büyümüş olan büyükşehir belediyelerinin artan hizmetlerini yerine getirmekte daha da zorlanacağı açıktır.

• Çarpık gelişmelerin daha yoğun yaşandığı belde belediyelerinin yasayla büyükşehir belediyesine katılması olumlu bir yaklaşımdır (md. 6). Pek çok belde belediyesindeki düzensiz gelişim, yerleşimlerdeki doğal, tarihi ve kültürel değerler üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Belediye Kanunu (5272 Sayılı Yasa)

7.12.2004 tarihinde kabul edilen 5272 sayılı Belediye Kanunu ile belediye kurulması ölçütleri değiştirilmiştir. Nüfusu 2000'den 5000 kişiye ve uzaklıklarda 500 metreden 5000 metreye çıkarılmıştır. Bu sayıların değiştirilmesi köylerin birleşerek belediye kurmalarını kolaylaştırmak ve köy sayısının azaltılmasına olanak sağlamakla birlikte, belediye kurulduktan sonra merkeze bu kadar uzak yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarını belediye merkezinden karşılamak bazı güçlükler yaratabilir. Öte yandan, ölçeği büyüyen belediye yapılanmasının hizmetlerin sağlanmasında bazı kolaylıklar getirebileceği de ileri sürülebilir.

Hemşehri hukukunu açıklayan 13. maddede "... Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda, üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır..." denilmektedir.

Belediyenin görev ve sorumluluklarını açıklayan 14. maddeye göre belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

"a) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık;...; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet... hizmetlerini yapar veya yaptırır.

b) ..... kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir, bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir." denilmiştir.

Belediyenin yukarıda sayılan kamu hizmetlerine ilişkin görevlerinin "yapar" veya "yaptırır" ifadesi ile bitirilmesi, özelleştirme sürecini çağrıştırmakta ve bu süreçte de kamu yararına koruma ikinci plana atılabilmektedir. Özellikle kültürel, tarihi ve doğal değerlerin korunması ile ilgili hizmetlerin kazancı ön planda tutarak özel kuruluşlarca yapılacak olması bu alanlardaki rant beklentisini arttıracaktır. Bu ise bu değerlerin yok olmasına neden olabilecektir.

Kentsel dönüşüm ve gelişim alanını açıklayan 73. maddeye göre;

"Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri ve il belediyeleri ile nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyeler; kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir...Bir yerin kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilân edilebilmesi için; o yerin belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması ve *en az ellibin metrekare* olması şarttır. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır..." denilmektedir. Bu madde ile, bir yerin kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilân edilebilmesi için, gerekli alan büyüklüğünün belirli bir ölçünün altına düşmemesi gerekliliğine karşın yasa da belirlenen ellibin metrekare rakamının hangi bilimsel kriterlere dayandırıldığı anlaşılamamaktadır.

Bu düzenleme, koruma projelerinin yanı sıra deprem gibi doğal afetlerin olumsuz etkilerini gidermeye yararlı olacak çözümleri öngörmekle birlikte, batı ülkelerinde *kent yenilemesi* adını

alan bir işlevin gerçekleştirilmesine de olanak tanımaktadır. Bu işlevler, kentsel dönüşüm ve gelişim projesi çerçevesi içerisinde yapılabilecektir. Bu amaçla yapılacak kamulaştırmalarda Kamulaştırma Yasası'nın öngördüğü satınalma (anlaşma) yoluyla kamulaştırma esas alınacaktır. Ancak, mülk sahiplerinin mülklerini makul bir bedel karşılığında satmamakta direnmeleri durumunda Kamulaştırma Yasası'nın öngördüğü zorlayıcı yöntemlere başvurulması da kaçınılmaz olmaktadır.

Yasanın 76. maddesinde açıklanan "kent konseyi" ve 77. maddesinde açıklanan "belediye hizmetlerine gönüllü katılım" düzenlemelerinde katılımcı süreçler öngörülmektedir. Bu çalışmalar doğru uygulandığı takdirde çağdaş ve demokratik çözümlere ulaşılacaktır. Hatırlanacağı üzere önceki yasada da kent konseyi, gönüllü katılımı ile ilgili düzenlemeler bulunmasına rağmen, bunların yeterli ölçüde uygulanabildiğini söyleyemiyoruz.

İl Özel İdareleri Kanunu (5197 Sayılı Yasa)

5197 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 24.6.2004 tarihinde mecliste kabul edilmiş ancak Cumhurbaşkanlığı tarafından tekrar görüşülmek üzere geri gönderilmiştir.

Yasanın 6. maddesi, il özel idaresinin görev ve sorumluluklarını açıklamaktadır. Bu maddeye göre il özel idaresi;

- a) ...ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi ... ilişkin hizmetleri il sınırları içinde,
- b) ... çevre, kültür, turizm; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma... ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevli ve yetkilidir.

Yasada il özel idaresinin görev alanı büyük ölçüde arttırılmış ve bakanlıkların kaldırılan tüm taşra teşkilatlarının görevleri bu yerel birime aktarılmıştır. Bu görevlerin içinde "kültür ve turizm hizmetleri ile orman ve çevre hizmetleri" de yer almaktadır. Mevcut durumda yeterli teknik eleman ve mali kaynağa sahip olmayan il özel idarelerinin bu hizmetleri yerine getirirken çok zorlanacağı açıktır.

İhtisas komisyonlarını açıklayan 16. maddede "İl genel meclisi, her dönem başı toplantısında, üyeleri arasından seçilecek en az üç, en çok beş kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabilir; kültür ve sosyal hizmetler komisyonu, imar ve bayındırlık komisyonu, çevre ve sağlık komisyonunun kurulması zorunludur." denilmektedir. Maddede komisyon çalışmalarının yine katılımcı bir süreçle yürütülmesi öngörülmüştür.

İl özel idaresi hizmetlerine gönüllü katılımı açıklayan 65. maddede "İl özel idaresi çevre, kültür hizmetlerinin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği arttırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular" denilmektedir.

Bilindiği gibi yerel yönetimler, belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşmaktadır. Yukarıda belediyeler, il özel idareleri için gündemdeki yasal düzenlemeler incelenmiştir. Köylere ilişkin böylesi bir çalışma henüz gündemde değildir. Ancak 18.3.1924 tarihinde kabul edilen ve halen yürürlükte olan 442 sayılı Köy Kanun'unun 13. maddesinde köylünün mecburi işleri arasında genelde doğal değerlere yönelik hizmetler sayılmıştır. Oysa ki bu hizmetlerin arasında tarihi ve kültürel değerlerle ilgili hizmetler de sayılmalıdır.

Değerlendirme

Tüm dünyada ve ülkemizde sermayenin gücünün küresel ölçekte yayılabilmesi için önündeki tüm ekonomik ve politik engeller kaldırılmak istenmektedir. Böylece, tüm değerler (doğal, tarihi, kültürel...) piyasa konusu haline getirilmekte ve ulus devletler güçsüzleştirilerek uluslararası sermayenin önünde engel oluşturmaları önlenmeye çalışılmaktadır. Türkiye ise sermayenin gücünün küresel ölçekte yayılabilmesi amacını taşıyan uluslararası kuruluşlar tarafından birçok konuda baskı altına alınmıştır. Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) bu baskıyı oluşturan en önemli kuruluşlardır. Uluslararası sermayenin bu güçlü kuruluşları Türkiye'de yönetsel yapının merkezden yerele kaydırılması için sürekli önerilerde bulunmaktadırlar.

Ülkemizde bu baskılar sonucu oluşturulan yerel yönetimlerle ilgili yasalarla, kamu yararını gözeten sosyal devlet anlayışı yerine, piyasa

koşullarında hizmet veren devlet anlayışı öne çıkartılmaktadır. Merkezin bazı işlevlerinin yerel birimlere aktarılması amacıyla hazırlandığı söylenen bu yasalar, sermaye kesimine yeni olanaklar sağlamakta, sosyal devlet ve kamu yararı ilkelerini göz ardı etmekte, sözde katılımcı ve saydam bir yapılanma tarzı önermektedir.

Günümüzde köy, belediye ve il özel idaresi olarak üç türden oluşan Türk yerel yönetimleri; gerek mali kaynakları, gerek iç örgütlenmeleri açısından merkeze bağlı durumdadırlar. Yerel toplulukların kendi kendilerini yönetme yetkileri tam anlamıyla uygulanamamakta, toplumsal denetim sağlanamamaktadır.

Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunmasında yerel yönetimlerin rolü ve sorumluluğu gerçekten çok büyüktür. Ancak, bu değerleri korumak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak kaynak olduğu sürece mümkündür. Yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğunun yanında kaynak imkanı da sağlayacak düzenlemeler olmalıdır.

Bugüne kadar yerel yönetim birimlerine verilen görevlerin bir çoğu, zamanla başka kamu kurum ve kuruluşların görevleri haline getirilmiştir. Örneğin; il özel idareleri için öngörülen hizmetlerin çoğu merkezi yönetime devredilmiş, köy idareleri için öngörülen hizmetler Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiş, belediyeler için öngörülen hizmetlerin bazıları merkezi yönetimin görev alanına devredilmiştir.

Türkiye'de plan yapma ve onama yetkisine sahip olan yerel ya da merkezi düzeyde çok sayıda kurumun bulunması ve bunlar arasında eşgüdümün sağlanamaması, yerleşmelerin planlı ve sağlıklı gelişmesi ile kentleşmesini zorlaştırmaktadır. Başta belediyeler olmak üzere planlama yetkisine sahip pek çok kurumun, bu yetkiyi kullanabilmelerini sağlayacak yeterli mali, teknik ve personel olanakları yoktur. Yeni yasal düzenlemeler bu sorunları çözmeye yönelik olmayıp, var olan sorunları daha da ağırlaştırmaktadırlar.

Yeni yasalar yerel yönetimlere kapsamlı yetki, görev ve mali kaynak aktarıyor görünürken, bu yetki ve kaynakların yerinde kullanımını denetleyecek etkin bir mekanizma önermemektedir. Yerel yönetimin kendi iç denetim mekanizmasının etkin bir denetim mekanizması olmayacağı açıktır. Mer-

kezi ve yerel yönetimlerin hukuka uygunluk, mali ve performansla ilişkin tüm dış denetim görevinin Sayıştay'a verilmiş olması, dış denetimin etkisini azaltacaktır.

5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun'unda kültür ve turizmle ilgili bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personelin taşra teşkilatına devredileceği belirtilmektedir.

İlçe belediyelerini etkisizleştiren Büyükşehir Belediyesi Kanunu, çevre düzeni planlarının yapımında, onanmasında yetki karmaşası yaşatacaktır. Yasanın sınır belirleme kriterlerinin hiçbir bilimsel temeli bulunmamaktadır. Yasadaki çarpık gelişmelerin olduğu belde belediyelerinin kanunla büyükşehir belediyesine katılması olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Meclisten geçen henüz onaylanmamış olan İl Özel İdaresi Kanunu'nda il özel idarelerinin görev alanının büyük ölçüde arttırılması ve bakanlıkların kaldırılan tüm taşra teşkilatlarının görevlerinin bu yerel birimlere aktarılması ile, il özel idarelerinin sorumlulukları artmaktadır. Bu görevlerin içinde kültür ve turizm hizmetleri ile orman ve çevre hizmetleri de yer almaktadır.

442 sayılı Köy Kanunu ile köy yerel yönetimlerinin üstlendiği görevlerin son derece geniş tutulması ve bu yönetimlerin hiçbir zaman bu ölçüdeki görevi yerine getirecek mali güçte olamamaları onları kamu hizmetlerinin yapımı açısından merkeze bağımlı hale getirmiştir. Köy Kanunu ile ilgili yeni bir düzenleme bulunmakla birlikte bu yasanın yeniden düzenlenip günümüz şartlarına uyarlanması gerekir.

Yerel yönetimlerle ilgili tüm bu yasal düzenlemelerin yanında merkezi düzeyde çeşitli bakanlıklar birleştirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı birleştirilen bakanlıklardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm yatırımlarına ağırlık verip, tarihi, kültürel ve doğal değerlere karşı yeterli özeni göstermezse, bu değerler hızla yok olacaktır. Yine görevleri arasında doğal değerleri korumak ve geliştirmek olan Çevre ve Orman Bakanlığı'nın orman alanlarının satışına ilişkin düzenlemeler yapıyor olması da ilginçtir.

Yeni yasalar yerel yönetimlere kapsamlı yetki, görev ve mali kaynak aktarıyor görünürken, bu yetki ve kaynakların yerinde kullanımını denetleyecek etkin bir mekanizma önermemektedir.

KAYNAKÇA

ÇEÇENER, Besim, İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, 1995.

TAÇ Vakfı'nın 25 Yılı, Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, Editör: Haluk Sezgin, İstanbul, 2001.

TMMOB Şehir Plancıları Odası, Haber Bülteni, Mart-2004, sayı:145,151.

TUNÇER, Mehmet, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Tarihsel Çevreyi Koruma Politikaları: Ankara,

Bergama, Şanlıurfa Örnekleri, Doktora Tezi, A.Ü. SBF. Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 1995.

Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu, T.C. Kültür Bakanlığı KTVK Genel Müdürlüğü, Antalya-Kemer, 8-11 Şubat 2002.

İnternet Adresleri

<http://ws.ada.net.tr/tepkiforum/index.php?fid=48&up=229>

<http://tarihiKentlerBirliGi.org/icerik/haberDetay.asp?newsID=62>